

ÇAĞIMIZDA İNSAN İLİŞKİLERİNİN ARTAN ÖNEMİ VE BU HUSUSUN EĞİTİMDE DİKKATE ALINMASI

Prof. Dr. Feriha BAYMUR

İnsanlık giderek çeşitli konularda daha çok bilinçlenmektedir. Bu konulardan biri de, insan ilişkileridir. Bireysel ya da toplumsal düzeyde olsun çağımızda insan ilişkilerinin artan önemi daha çok belirginleşmektedir. İnsan ilişkilerine bazen «kişilerarası ilişkiler» de denir.

İNSAN İLİŞKİLERİ

Bu ilişkiler, insanların birbirlerine karşı olan bütün etki ve tepkilerini kapsar. İnsan doğada tek başına yaşayamaz. O, bir toplum içine doğar ve bütün yaşamı boyunca toplumu oluşturan kişilerle bir etkileşim içine girer. İnsan sürekli olarak başkalarını etkilediği gibi, kendisi de başkaları tarafından olumlu ya da olumsuz olarak etkilenir. Burada ilginç bir nokta, insanları algılayışımız ile eşyayı algılayışımızın birbirinden farklı oluşudur. İnsanlara karşı tepkilerimiz cansız eşyaya olan tepkilerimizden ayrıdır. Örneğin, bir kimseye baktığımız zaman onun da bize baktığını fark ederiz. Eşyaya baktığımızda böyle karşılıklı bir etkileşim olmaz. Bir insanla konuşurken onu anlamağa değerlendirmeye çalıştığımız gibi o da bizi anlamağa ve değerlendirmeye çalışır. İki kişi birbirini algılayışlarına göre birbirlerine tepkide bulunurlar. Örneğin, karşımızdakinin bize içten gülümsediğini farkedişimize veya yukarıdan bakıp bizi umursamadığı kanısına vardığımızı göre ona karşı davranışlarımız değişebilir.

İNSAN İLİŞKİLERİ VE İLETİŞİM

İnsanlar arasındaki ilişkiler, **iletişim** yoluyla kurulur. Kişiler düşünce duygu ve isteklerini sözel ve sözel olmayan çeşitli **iletilerle** (mesajlarla) birbirlerine duyururlar. Karşılıklı iletişim karşılıklı etkileşime yol açar. İnsanlar birtakım iletilerle başkalarını etkiledikleri gibi, başkalarından gelen çeşitli iletilerin etkisinde kalırlar. Ayrıca, insanlar birbirlerini konuşma ve yazışma gibi sözel yollarla olduğu gibi; bakış, mimik, sesi yükseltme ve alçaltma gibi sözel olmayan davranışsal yollarla da iletişimde bulunurlar. Bu yollar birbirleriyle ilintili olarak karmaşık biçimlerde kişileri etkiler.

İletişimde amaç bir ortak anlayışa varmaktır. Bir düşünceyi paylaşmak, duygularımızı, heyecanlarımızı anlatmak, ihtiyaç, istek ve niyetlerimizi iletmeğdir. Bu iletiler karşı tarafa ulaşır kısmen ya da tamamen anlaşılabilir olduğu zaman bir iletim olayı meydana gelmiştir. Ancak tam anlaşma zor olur. Bir iletiyi başkalarına yüzde yüz doğrulukla aktarmak hemen hemen olanaksız gibidir. Kendimize yöneltilen bir iletiyi tam bir doğrulukla anlamak güçtür. Böylece iletişim çoğu zaman eksik kalır, çarpılır, yanlış anlaşılır. Bu yüzden kişisel ya da toplumsal düzeyde bir takım mutsuzluklara yolaçan iletişim arızaları, kopuklukları ve tıkanıklıkları meydana gelebilir.

İLETİŞİM DÜZEYLERİ

Bu yazıda insan ilişkileri kavramı geniş anlamda ele alınmış olup, bu ilişkiler; (1) kişiiçi, (2) kişilerarası, (3) grupiçi ve (4) gruplararası olmak üzere dört düzeyde incelenmiştir.

1. Kişiiçi (intrapersonal) ilişkiler : Burada ilişkiler kişinin iç yaşamında süregelir. İnsan kendi kendisiyle konuşur. O, böylece kendi duyuş, düşünüş ve davranışları arasında bir denge, ahenk kurmağa, uyum sağlamağa çalışır. Psikanalistler id, ego ve superego arasındaki etkileşimden söz ederler. Hümanist psikologlar özben, benlik ve ideal benlik arasındaki ilişkilerin ruh sağlığı üzerindeki etkilerine değinirler. Bu ilişkiler arasındaki kopuklukların ruhsağlığını bozacağı ileri sürülür. Genel olarak kopuklukların ruhsağlığını bozacağı ileri sürülür. Genel olarak kişinin içinde rahat ve sağlıklı bir iletişim, psikolojik sağlığın temelini oluşturur. Kişinin kendisine yabancılaşması gibi bir durum, nevrotik ve psikotik tepkiler, kişiiçi iletişimin arızalanmasından ileri gelir.

2. Kişilerarası (interpersonal) ilişkiler : Bundan insanın başkaları ile olan ilişkileri kast olunur. Burada diyalog karşılıklı insanlar arasında olur. Buna «sen - ben» ilişkileri de denebilir. İnsanın yakın çevresinde bulunan ana, baba, kardeşler ya da arkadaşlar gibi özellikle kendisi için önemli kişilerin onun davranışları, kişiliği ve başarısı üzerinde önemli etkileri olur. Birçok psikolojik ve sosyal sorunların kökeninde, kişilerarası ilişkilerin önemli bir rol oynadığı görülebilir. Çekingenlik, kuşkuculuk, alınganlık, saldırganlık, despotluk gibi olumsuz duygular kişilerarası ilişki bozukluklarından ileri gelir.

3. Grupiçi (intergroup) ilişkiler : Bu ilişkiler grup dinamiğinin konusunu oluşturur. Bir grubun o grubu oluşturan kişiler üzerinde, her bir grup üyesinin de grubun tümü üzerinde, grup içindeki üyelerin ise birbirleri üzerinde kendilerine özgü etkileri olur. Her grubun kendine özgü bir değerler sistemi vardır ki, bunlar o grup üyelerinin tutum ve davranışlarını etkiler.

Bu değerleri izleyenler ödüllendirir, bunlara ters düşenlerden ise hoşlanılmaz hatta bu gibiler gruptan dışlanır. Bir kişiye belli bir grupta üst düzeyde bir statü, itibar kazandıran bir davranış ya da nitelik, başka bir grupta ona aynı itibarı sağlamayabilir. İnsanın kendi kültürüne yabancılaşması ya da kendi kültüründe grup dışı edilmesi onun grup içi ilişkilerinde sağlıklı durumlara ve huzursuzluklara yol açabilir.

4. Gruplararası (intergrup) ilişkiler : Bu düzeyde iletişim, gruplar arasında söz konusu olur. Bu gruplar Ruslar, İngilizler, Almanlar, Çinliler, Yunanlılar gibi ulusal; Müslümanlar, Hıristiyanlar, Museviler gibi dinsel; sağcılar, solcular gibi ideolojik; kadınlar, erkekler gibi cinsel açılarından; yaşlılar ve gençler gibi yaşam süresine göre; işçiler işverenler gibi ekonomik düzene göre oluşmuş bulunabilir. Bu düzeyde anlaşmazlıklar; önyargılara, gruplararası gerilimlere neden olabilir, soğuk ya da sıcak savaflara yol açabilir.

Bu dört düzeyde insan ilişkileri sık biçimde birbirlerine bağlıdır. Bu ilişki düzeylerinden birinde meydana gelen herhangi bir gelişme ya da bozukluk, ötekilerini de olumlu ya da olumsuz olarak etkiler. Bunlar arasında **kişiiçi** ilişkileri, en önemlisi olup bütün insan ilişkilerinin odak noktasını oluşturur. Nevrotik ya da uyumsuz kişilerde görüldüğü gibi kişiiçi ilişkilerde meydana gelebilecek arızalar, kopukluklar onun başkalarıyla olan ilişkilerinin bozulmasına yolaçabilir. Genellikle nörotik kimselerin duyguları, heyecanları ve iç organlardan gelen duyuları ile bilinçleri arasında bir kopukluk, bir blokaj meydana gelir Böylece kişi içsel duygularının, örgensel eğilimlerinin farkına varamaz olmuştur. Düşünüş, duyuş ve davranışları arasında uyumsuzluklar; gerçek iç yaşantıları ile takındığı tavırlar arasında tutarsızlıklar olur. Böyle bir kişi içi - dışı bir, açık, samimi ilişkiler kuramaz. Bu durum onun başkalarıyla olan ilişkilerini de olumsuz olarak etkiler. Böyle bir kimse ne iç yaşamında huzurludur, ne de toplum içinde rahat bir çalışma düzenine girebilir. İnsan, iç yaşamında, kişiiçi ilişkilerinde iyi bir iletişim gerçekleştirebildiği ölçüde başkaları ile rahat, dürüst ve etkili ilişkiler kurabilir (1).

Bunun tersi de doğrudur. Grup ya da toplum düzeyinde insan ilişkileri (grup içi, gruplararası ilişkiler) kişiiçi ya da kişilerarası ilişkileri etkiler. Zira insan mensup olduğu çeşitli grupların (ırkın, milletin, sınıfın, ailenin v.b.) damgasını taşır. Dolayısıyla, milletler, gruplar, sınıflar, aileler arasında mevcut önyargılardan olumlu ya da olumsuz olarak etkilenir. Görülüyor ki bu dört düzeyde incelenen insan ilişkileri sıkı biçimde birbirleriyle ilintilidir. Gerek kişiiçi ve kişilerarası gerekse grup içi ya da gruplararası her düzeyde serbest dolaşım, açık iletişim hem kişilerin hemde toplumların sağlıklı gelişimine yol açar.

İNSAN İLİŞKİLERİNİN KRİTİK BİR SORUN HALİNE GELMESİ

İnsanlar yeryüzünde varolalı beri iletişimde bulunmuşlar ve insan ilişkileri öteden beri bir sorun kaynağı olmuştur. Ancak bu sorun hiçbir zaman bugünkü kritik boyutlarına ulaşmamıştır. Bunun ana nedeni, Endüstriyel Devrimle birlikte fiziksel bilimlerin teknolojiye dönüşerek hızla ilerlemesinin, geleneksel toplumumuzda köklü gelişmelere yol açmış olmasıdır. Bu gelişmeler günlük yaşama maddi refah getirmiştir. Önce, Endüstri Devrimini daha erken yaşamış ülkelere gelen bu zenginlik ve rahatlık, bugün dünyanın diğer ülkelerine de hızla yayılmaktadır. Toplu ulaşım araçlarının gelişimi, geçmişte aylar süren bir yolculuğun bugün birkaç saat içinde yapılabilmesini mümkün kılmaktadır. Son yıllarda telekomünikasyon teknolojisinin hızla gelişimi başlı başına yeni bir devrim olarak nitelendirilmektedir (2). Bilgisayarların, çeşitli elektronik iletişim aletlerinin endüstri merkezlerinde, bankalarda, çeşitli iş yerlerinde, okullarda, hatta evlerde hızla çoğaldığı görülmektedir. Böylece bilginin, haberlerin, bir anda dünyanın bir ucundan öteki ucuna iletilebilmesi yaşamın her alanında verimi arttırmakta, kalkınmayı görülmeyen biçimde hızlandırmaktadır.

Böylece endüstrileşme, iş bölümünün artması, otomatikleşme gibi fiziksel, ekonomik ve teknolojik gelişmeler, çağdaş yaşamı hızla değiştirmektedir. İnsanların boş zamanları artmakta, demokratik fikirler halk toplulukları içinde yaygınlaşmaktadır. Bu gibi gelişmelerin etkisiyle özellikle kalkınmakta olan ülkelerde iç ve dış göçlerin yaygınlaşması, çok hızlı kentleşme gibi olaylar büyük boyutlara varmaktadır.

Aslında bütün bu ilerlemeler, insanlara büyük avantajlar sağlayan olumlu adımlardır. Ancak her nimetin bir külfeti olduğu gibi, bunların da yaşamı ters yönden etkileyen yanları olmuştur. Örneğin, iletişim ve ulaşım araçlarının hızlanması ülkeler arasındaki kültür alışverişini yoğunlaştırması bakımından bir yarar sağlarken, başka ülkelere gelen değişik inanç ve ideolojiler, çeşitli görüş ve değerler sistemlerinin çatışmasına; Böylece, belli bir ülkede kurulu düzenin sarsılmasına, birtakım kişilerarası, kültürlerarası, gruplararası huzursuzluklara yol açmaktadır. Gene bu nedenle kolaylaşan propoganda olayından yararlanan karanlık emeller peşinde koşan yeraltı örgütlerinin zararlı eylemlerini önlemek zorlaşmaktadır. Bunun gibi, hızlı kentleşme olayında, gelişen ulaşım araçlarından yararlanarak kırsal bölgelerden şehirlere göç eden halk, daha çok kazanabilmekte, daha geniş ölçüde eğitim ve kültür olanaklarından, tıbbi hizmetlerden yararlanabilmekte, daha gelişmiş belediye hizmetlerine kavuşma gibi avantajlar elde etmektedirler. Ancak aynı olayın kentlerde kalabalık okullara, dar ve sağlıklı konutlara, çevre kirlenmesi sorunlarına da yol açtığı görülmektedir.

Bu gelişmelerin en olumsuz sonuçlarından biri, **insan ilişkilerini** ters yönde etkilemiş olmasıdır. Endüstrileşme sonucu büyük şehirlerin kurulması, insanların kalabalık, yoğun biçimde bir arada yaşamalarına neden olmuştur. İnsanlar arasında bu fiziksel yakınlık —bir çelişki gibi görünse de— onların psikolojik olarak birbirlerinden uzaklaşmalarına yol açmıştır. Bu da doğaldır. Dar yerlerde iç içe yaşamak zorunda kalan insanların birbirlerinin özgürlüklerini kısıtlamaları, yaşam alanlarını daraltmaları olasıdır. Kalabalık içinde birarada yaşama zorunluğu daha çok sayıda kurallara uymayı, dah çok sosyl baskılar altında yaşamayı gerektirmektedir. Bu kurallar, kişinin belli davranış biçimlerini benimsemesini gerektirir. Böylece kişi ister istemez aynı kalıpsal davranışlara doğru itilmekte, ona kendisine yabancı dışsal değerler empoze edilmektedir. Bu yabancı değer ve davranışlara zorlanan insanlar kendilerini toplum içinde yalnız hissetmekte; birbirlerine, kültürlerine hatta en önemlisi kendi özbenlerine yabancılaşmaktadır.

Bütün bu nedenlerle, çağımızda insan ilişkilerinin bazı yerlerde, bazı kesimlerde ürküntü verecek derecede bozulduğuna tanık olmaktayız. İçinde yaşanan koşullar, insanlarda, ruhsağlığını zedeleyecek niteliktedir. Günümüzde suç oranlarının artması, akıl hastalıklarının çoğalması bunu kanıtlamaktadır. Bugün dünyada genç-yetişkin, kadın-erkek, işçi-işveren, çeşitli ideoloji grupları, çeşitli etnik, ırksal ve ulusal gruplar arasındaki anlaşmazlıklar ve sürtüşmeler hızla artmaktadır. Bu gruplar insan hakları peşinde koştuklarını, demokratik ve adil yaşam koşullarına ulaşmak istediklerini ileri sürmektedirler. Haklıdırlar da. Ancak ne var ki, insancıl olmayan ilkel metotlarla savaşmaları, şiddet eylemlerine girişmeleri toplumsal bunalımlara neden olmaktadır. Bu durumda insan ilişkileri gerek kişisel, gerekse toplumsal düzeyde insanlığın geleceğini tehdit eden bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu güne kadar dünya buhranları; açlık, hastalık salgınları, savaşlar gibi daha çok fiziksel yaşam sorunları ile ilgiliydi. Bugün ise bunlar, aynı derecede önemli ama daha karmaşık bir bunalım konusu olan insan ilişkileri alanında belirmektedir. Toplumsal yaşamda bugün görülen birçok aksaklıkların kökeninde insan ilişkilerinin bozukluğu yatmaktadır. İsbetle ileri sürüldüğü gibi, insanlar maddi ve ekonomik alanlarda büyük ilerlemeler kaydetmiş olmalarına rağmen, kişilerarası ilişkilerde bozukluklar, ırklar ve uluslararası anlaşmazlıklar, suçluluk ve akıl hastalıkları, gençlerde giderek artan amaçsızlık ve yabancılaşma gibi psikososyal sorunlar karşısında çaresiz kalmaktadırlar (3).

Ülkemizde son terör kurbanlarımızdan değerli köşe yazarımız Çetin Emeç'te —kaderin akla şaşkınlık veren bir cilvesiyle— ölümünden bir gün

önce Hürriyet Gazetesi'ndeki son köşe yazısında Ülkemizden, «Türkiye top rağında terör tohumlarını yeşertecek bereketli bir ortam» bulunan bir ülke olarak söz etmiş ve bunun nedenlerini «inanç ve bölge farklılıkları.. Sosyal ekonomik dengelerdeki bozukluklar ve çeşitli yoksunluklar ortamında aklı çelinebilecek insanlar» olarak göstermiş ve bu koşullar altında Ülkemizin «anarşinin filiz verebildiği bir zemin» oluşturduğunu ileri sürmüştü! (4).

BU DURUMDA NE YAPILABİLİR?

Bu durum gösteriyor ki, kişisel ya da toplumsal açıdan olsun insanların huzurlu olarak yaşamaları ve gelişmeleri için, ne ekonomik refah ne de politik demokrasi ne de sosyal planlama önlemleri tek başlarına insan ilişkilerinde görülen keşmekeşi çözememektedirler. Bu önlemlerin yanında onların daha başka düzeyde de yardıma ihtiyaçları vardır. Bu bakımdan bir psikolog, bir eğitimci, hatta sorumlu bir vatandaş olarak eğitim sistemlerinin, eğitim amaç ve süreçlerinin yeniden gözden geçirip genç kuşağa daha etkili bir yardım sağlamak üzere gereken önlemlerin alınması yönünde çaba göstermemiz lazımdır. Bugün halâ okullarımız kafası bilgilerle donatılmış, üstün zekalı vatandaş yetiştirme amacıyla yetinmektedir. Öğretmenlerin çoğu, başlıca görevlerinin bilgi aktarmak olduğu kanısındadırlar. Yakın bir gelecekte bilgi aktarma işinin büyük bir olasılıkla elektronik araçlarla yapılabileceği gözardı edilmektedir. Böylece bugün eğitimimizde çok yanlı bir varlık olan insanın yalnız anlaksal (cognitive), zihinsel yaşamı vurgulamakta, kişilik gelişimi ihmal edilmektedir. Bu tutum, tümcel eğitim (holistic education), kişiliğin yani bütünü dikkate alan dengeli bir eğitim kavramına aykırıdır. Bu tutum, öğrenmenin sadece zihinsel bir süreç olmadığı, bunun kişinin fiziksel, tinsel ve duygusal tüm varlığının bir ürünü olduğu gerçeğini de görmezlikten gelmektedir...

Bugün karmaşıklaşan yaşam koşulları; değişik görüş ve değer sistemlerinin, türlü inanç ve ideolojilerin çatıştığı yoğun bir propoganda ortamı içinde **gençlerin sağlam ve güçlü bir kişilik kazanmaları gereği** her zamankinden önemli görünmektedir. Bu da, bugüne kadar yapılageldiğinden daha derin ve etkili bir eğitimi gerektirir. Bunun için okullarımızda zeka gelişimini sağlayacak, gerekli bilgi ve becerileri kazandıracak öğretim çalışmaları yanında gençlerin kendilerini daha gerçekçi olarak tanıyabilmelerini, kişilerarası ilişkilerinin daha iyi farkına varabilmelerini sağlayacak, psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerini içeren etkili eğitim programlarının geliştirilip uygulanmaya koyulmasını gerektirir.

KİŞİNİN KENDİNİ TANIMASININ ÖNEMİ

İnsanın kendisini güçlü ve eksik yanları ile gerçekte olduğu gibi tanıması güçlü ve özgün (authentic) kişilik gelişiminin ve iyi insan ilişkilerinin

temelini oluşturur. Gerek klinik gözlemler, gerekse araştırma bulguları insanların kendilerine ilişkin duyuları ile başkalarına ilişkin duyuları arasında önemli bir korelasyon olduğunu meydana çıkarmıştır (5,6,7). Genel olarak kendi benliklerine karşı olumsuz duygulara sahip olan kimselerin başkalarına karşı da olumsuz duygular beslemeğe eğilimli oldukları görülür. Bunun tersi de doğrudur. Kendisini tanımağa çalışan, olduğu gibi kabul edebilen ve kendine saygı duyan kimseler başkalarını da tanımağa çalışıp hoşgörür ve onlara saygı duyar. İşte bu olgu, niçin kişiiçi ilişkilerin genelde insan ilişkilerini çekirdeğini oluşturduğunu açıklar.

İnsanın kendi kendisini tanımasının önemi çok eskiden, M.Ö. dördüncü yüzyılda yaşamış olan Yunan filozofu Sokrat tarafından «kendini bil» düsturu ile ortaya atılmıştır. Yurdumuzda da olgun, anlamlı ve üstün bir yaşam için insanın kendini tanımasının önemi Tasavvuf edebiyatımızda ana tema olarak geniş ölçüde işlenmiştir. Örneğin, 13. yüzyılda yaşamış olan büyük şair ve düşünürümüz Yunus Emre'nin şu dördlüğü kişiye kendisini tanıtmayı eğitimin, tahsilin önemli bir amacı olarak kabul ettiğini açıkça belirtmektedir.

İlim ilim bilmektir
İlim kendin bilmektir
Sen kendini bilmezsen
Ya nice okumaktır (8).

Gene Tasavvuf edebiyatı şairlerimizden Hacı Bayram Veli'nin aynı temayı işlerken insanın kendisini kendi gayreti ile tanıyabileceğini de açıklamaktadır. Aşağıdaki iki dördlük, kendisinin bir dizesinin ilk ve son dördüklüklere aittir.

Bilmek istersen seni
Can içre ara canı
Geç canından bul anı
Sen seni bil sen seni
Bayram özünü bildi
Bileni anda buldu
Bulan ol kendi oldu
Sen seni bil sen seni (9).

BİRKAÇ ÖNERİ

Yazımı bitirmeden önce eğitim sistemimizde günümüzün koşulları içinde gençlerimizin psikolojik sağlıkları yerinde, kişilerarası ilişkilerinin bilincinde, güçlü, verimli ve özgün kişiler olarak yetiştirme yolunda ne gibi önlemler alınabileceğine ilişkin birkaç öneriye kısaca değineceğim.

Bunlardan birincisi, 1970 lerde bütün orta dereceli okullarımıza, 1980 lerde de Üniversitelerimize ve Yüksek Okullarımıza yasal olarak girmiş olan **rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin** daha iyi örgütlenmesi ve daha etkili hizmet verebilir duruma girmesi için gerekli bütün yardımların sağlanmasıdır.

Bilindiği gibi okullarımızda psikolojik hizmetlerin önemli, 1950 yıllarında Milli Eğitim Bakanlığı'nca çeşitli öğretim elemanları için açılan yaz seminer ve kurslarında belirtilmeğe çalışılmıştır. Bunun için yabancı uzmanlar getirilmiş, bu alanlarda yetişmek ya da bilgi ve görgüleri arttırılmak üzere yurt dışına öğretmen ve yöneticiler gönderilmiştir. Yedinci Milli Eğitim Şurasında (1962) rehberlik konusuna geniş ölçüde yer verilmiştir. Alınan kararlar 8. Milli Eğitim Şurasına kadar çok kısıtlı imkanlarla program, yönetmelik ve tüzüklere kısmen yansıtılarak uygulanmaya koyularak 1970'li yıllara gelinmiştir. Bu arada 2. ve 3. Beş Yıllık Kalkınma Planlarına da hızlı kalkınmada insan gücünü yönlendirme açısından eğitimde rehberlik hizmetlerini destekleyici mahiyette maddeler konmuştur. O zamandan bu yana bu hizmetler ileri geri zigzaklar çizerek okullarımızda iyi kötü yürütülmeye çalışılmıştır. Ancak bugün duruma bakılacak olursa psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin etkili biçimde eğitim sistemimize yerleştirilememiş olduğu görülür. Bunun başlıca nedeni alt yapısı yeterince tamamlanmadan bu hizmetlerin tüm okullara yaygınlaştırılmasıdır.

Gelişmekte olan bütün ülkelerde psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerine olan ihtiyaç, giderek artmaktadır. Ülkemizde eğitim sisteminin tek yanlılığını dengelemek, yani okullarımızda genç kuşağa bilgi ve beceri aktarmak onların zekalarını geliştirmek yanında onların duygusal ve sosyal gelişim ihtiyaçlarını karşılamak, sorunlarına eğilmek; onların kendilerini gerçekçi bir gözle değerlendirebilmeleri ve istikbal planlarını buna göre düzenleyebilen sorumlu ve olumlu vatandaşlar olarak topluma katılımlarını sağlamak üzere, bu hizmetlere büyük gereksinim vardır. Bunun için öncelikle yeterli sayıda ve muhtelif seviyelerde iyi yetişmiş uzman elemanlara ihtiyaç vardır. Ayrıca, bu çalışmalar için uygun bir **mekan** (tek oda yeterli değildir en azından bir salon ve iki küçük oda gerekir) ve bu hizmetlerin yürütülebileceği **zaman** sağlanmalıdır. Nihayet gerekli araç ve gereçler ile bütçe olanakları kesinlikle dikkate alınmalıdır.

İkinci önerim, bir genel kültür dersi olarak yüksek okullarımızda ve liselerde yer alan **psikolojinin daha etkili bir biçimde okutulması** ile ilgili. Bu dersler genelde, (a) ya psikolojinin temel kavramları, bilimsel yöntemleri, kuram ve kanunları ele alınarak pozitif bir bilim olarak işlenir, ya da (b) öğrencilerin kendilerini anlamalarını sağlamak ve hayata uyumlarını kolaylaştırmak, kişilerarası ilişkilerde bilinçlenmek gibi pratik amaçlarla

işlenir. Bu her iki amaç da önemlidir. Birinin izlenmesi ötekini engellemez. Bu bakımdan psikolojinin temel kavramları işlenirken pratik yararlarının vurgulanması öğrencilerin kendilerini ve başkalarını daha iyi tanımalarına ve çevrelerine daha etkili bir uyum sağlamalarına yardımcı olur. Daha önceleri yalnız yüksek okullarında psikoloji derslerine yer verilmekte olan Amerika Birleşik Devletlerinde psikolojinin günümüzün ciddi boyutlara ulaşan sosyo politik sorunlarının çözümüne yardım potansiyeli dikkate alınarak psikolojiyi orta dereceli okullarında okutmağa, hatta ilkokul düzeyinde okutma deneyimlerine girişilmiştir. Long'un araştırmalarına göre, ilgilerine ve gelişim düzeylerine uygun olarak okutulduğu takdirde çocukların birçok psikoloji kavramlarını algılayabildikleri saptanmıştır (10). Ayrıca onların daha sağlıklı kişilikler geliştirdikleri, başkalarıyla daha etkili ilişkiler kurabildikleri ve de öğrenciler arasında anlaşmazlıkların ve çatışmaların azaldığı da gözlenmiştir (11).

Nihayet son önerim, **insana sosyal duyarlılık kazandıran grup çalışmalarına** okullarımızda yer verilmesidir. Aslında genç kuşağın iyi insan ilişkileri alanında yetiştirilmesinin çağdaş toplumda eğitimin ihmal edilmiş çok önemli bir yanı olduğuna ilk işaret eden psikolog Kurt Lewin olmuştur. Kendisi aynı zamanda (1930 larda) kişilerarası ilişkilerin en etkili biçimde küçük gruplar içinde yaşantısal konuşmalar yoluyla gerçekleştirilebileceğini kanıtlamıştır. Kurt Lewin'inin öğretilerinden esinlenen öğrencileri daha sonra birtakım sosyal sorunların grup çalışmaları içinde çözümlenebileceği bir yöntem geliştirdiler. Buna iyi insan ilişkilerini geliştirmede «laboratuvar metodu» olarak nitelendirdiler. Bu gruplara genel olarak yetiştirmeye ya da geliştirme, anlamına gelen «training» sözcüğünün baş harfi kullanılarak «T - grupları» denmiştir.

Bugün buna benzer «duyarlılık eğitimi», «kendini gerçekleştirme» ya da «insan ilişkileri» seminerleri gibi çeşitli adlar altında birçok gruplar faaliyetlerini sürdürmektedirler. Bunların ortak amaçları karşılıklı saygı ve anlayış havası içinde içten paylaşılan fikirler, duygular ve yaşantılar yoluyla kişisel, kişilerarası, grup içi etkileşimde iyi insan ilişkilerini geliştirmektir (12).

Bizde de bu tür çalışmalara ilk olarak Hacettepe Kampüsünde (1973 - 74 ve 74 - 75) Psikolojik Danışma Servisine başvuran istekli öğrencilerle başlandı. «Kendini gerçekleştirme grupları» adı verilen bu çalışma gruplarında, amaçlar, üyelerin kendilerini daha iyi tanımaları, iç duyularını daha çok farkına varabilmeleri ve (a) başkalarını nasıl etkiledikleri, (b) başkaları üzerinde ne tür izlenim bıraktıkları, (c) başkaları tarafından nasıl etkilendikleri konularında daha çok bilinçlenmeleri olarak belirlendi. Gruplara katılan öğrenciler bu çalışmalara büyük ilgi gösterdiler. Bunun üzerine

H.Ü. Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bölümü, Beytepe Kampüsüne taşındığı 1975 - 76 ders yılından itibaren bütün öğrencilere açık seçmeli bir ders olmak üzere «insan ilişkiler isemineri» adı verilen bir çalışma programladı. Halen kredili bir ders olarak yürütülmekte olan bu seminerde kişilerarası dinamiğinin temel kavramları üzerinde durulur. Bu arada insan ilişkilerini geliştiren ve yozlaştıran etmenler, insanın değerliliği, özerklik özlemi, demokratik ilişkiler, kişilerarası empatik anlayışın, açıklık ve dürüstlüğün önemi gibi konular vurgulanır.

Bugün bazı orta ve yüksek dereceli okullarımızda bu tür ya da buna benzer grup çalışmaları yürütülmekte olup yapılan deneyim ve gözlemlere göre yararlı sonuçlar alınmaktadır (13). Giderek kalabalıklaşan kentlerimizde ve nüfusu hızla artan dünyamızda insan ilişkilerini iyileştirmek için bu tür yöntemler umut verici görünmektedir.

ÖZET

Bu yazıda insan ilişkileri sözcüğü; insanın başkaları ile ve içinde bulunduğu gruplarla ilişkilerini, çeşitli insan gruplarının birbirleriyle ve insanın kendi kendisi ile olan ilişkilerin kapsamak üzere geniş anlamda ele alınmıştır.

Psikolojik ve sosyal problemler ötedenberi insanların önemli bir sorun kaynağını oluşturmuştur. Ancak son zamanlarda meydana gelen bilimsel ve teknolojik gelişmelerin, endüstriyel devrimler sonucu oluşan sosyal ve kültürel değişimler psikolojik ve sosyal sorunların büyük ölçüde artmasına yol açmıştır. Özellikle son yıllarda iletişim teknolojisi alanındaki gelişmeler bu sorunları kritik boyutlara ulaştırmıştır.

Bu bakımdan okullarımızda bugüne kadar uygulanan geleneksel eğitim programları yetersiz kalmakta; daha derin, daha geçerli ve etkin bir eğitim gereksinimi ortaya çıkmaktadır. Bugün okullarda yalnız bilgi aktarılmasının sadece zekanın geliştirilmesinin hedeflenmesi yetersiz kalmaktadır. Bu amaçlardan başka insanların sosyal ve duygusal yaşamlarının da eğitimde dikkate alınması bir zorunluk olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle kişilerarası ilişkilerin sağlıklı biçimde geliştirilmesi vurgulanmalıdır. Bu da, kişinin kendisini daha iyi tanıması kişilerarası ilişkilerinin farkına varabilmesini gerektirir.

Bu amaçlara hizmet etmek üzere (a) Bugün okullarımızda organize edilmeğe çalışılan rehberlik ve psikolojik danışma çalışmalarının daha bilimsel ve etkili biçimde yürütülmesi için gerekli önlemlerin alınması (b) Okullarımızda her düzeyde okutulan psikolojinin öğrencilerin daha etkin

ve olumlu bir uyum sağlayabilmelerine hizmet edecek işlevsel biçimde yürütülmesi, (c) okullarımızda duyarlılık eğitimi ve insan ilişkileri seminerleri gibi grup çalışmalarına yer verilmesi önlemleri vurgulanmıştır.

KAYNAKLAR

1. Rogers, Carl R., *On Becoming a Person. a Therapist's View of Psychotherapy*. Boston : Houghton Mifflin Company, 1961, chapters 17, 18.
2. Bordick, Herberst S., «The Emerging Information Societies, Challenges of the Communications Evolution». *Economic Impact*, No. 58, 1987/2, s. 45-48.
3. Rogers, Carl R. Kell, Bill L. ve McNeil, Helen «The Role of Self Understanding in thr Prediction of Behavior», *Journal of Consulting Psychology*, Vol. 12, 1948.
4. Emeç, Çetin. «Köşe Yazısı», *Hürriyet Gazetesi* Mart 6, 1990.
5. Stock, Dorothy. «An Investigation into the Interrelations Between Self-Concept and Feelings Directed Toward Other Persons and Groups», *Journal of Consulting Psychology*, Vol. 13, 1948, s. 175-180.
6. Sheerer, Elizabeth T. «An Analysis of the Relationship Between Acceptance of Self and Respect for Others in the Ten Counsaelling Cases», *The Journal of Consulting Psychology*, Vol. 13, 1949, s. 169-175.
7. Lakin, Phillips. «Attitude toward Self and Others : A Brief Questionnaire Report. *Journal of Consulting Psychology*, Vol. 15, 1951, pp. 79-81. V
8. Gölpınarlı, Abdülbaki, *Yunus Emre, Hayatı ve Bütün Şiirleri*. İstanbul : Altın Kitaplar Yayınevi, 1971. s. 264.
9. Bayramoğlu, Fuat, *Hacı Bayram Veli*. Ankara : Türk Tarih Kurumu, 1983, Cilt 2, s. 233.
10. Long, Barbara Ellis. «Educational change with Elementary Scool Psychology Curriculum», *Professional Psychology*, 1974, Vol. 5, Number 2.
11. Roen, S.R. «Behavioral Science in the Primary Grades», *American Psychologist* 1965, s. 430-432.
12. Bugenthal, James F.T. and Tannenbaum, Robert, «Sensitivity Training and Being Motivation», Editörler : Antony J. Sutich ve Miles A. Vich, *Readings in Humanistic Psychology*, New York : The Free Press, 1969, s. 323-335.
13. Ören, Nihal, *Duyarlılık Eğitiminin Hemşirelik Yüksek Okulu Öğrencilerinin Kendini Gerçekleştirme Düzeylerine Etkisi*. Erzurum : Atatürk Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fak. Yayın No : 88.